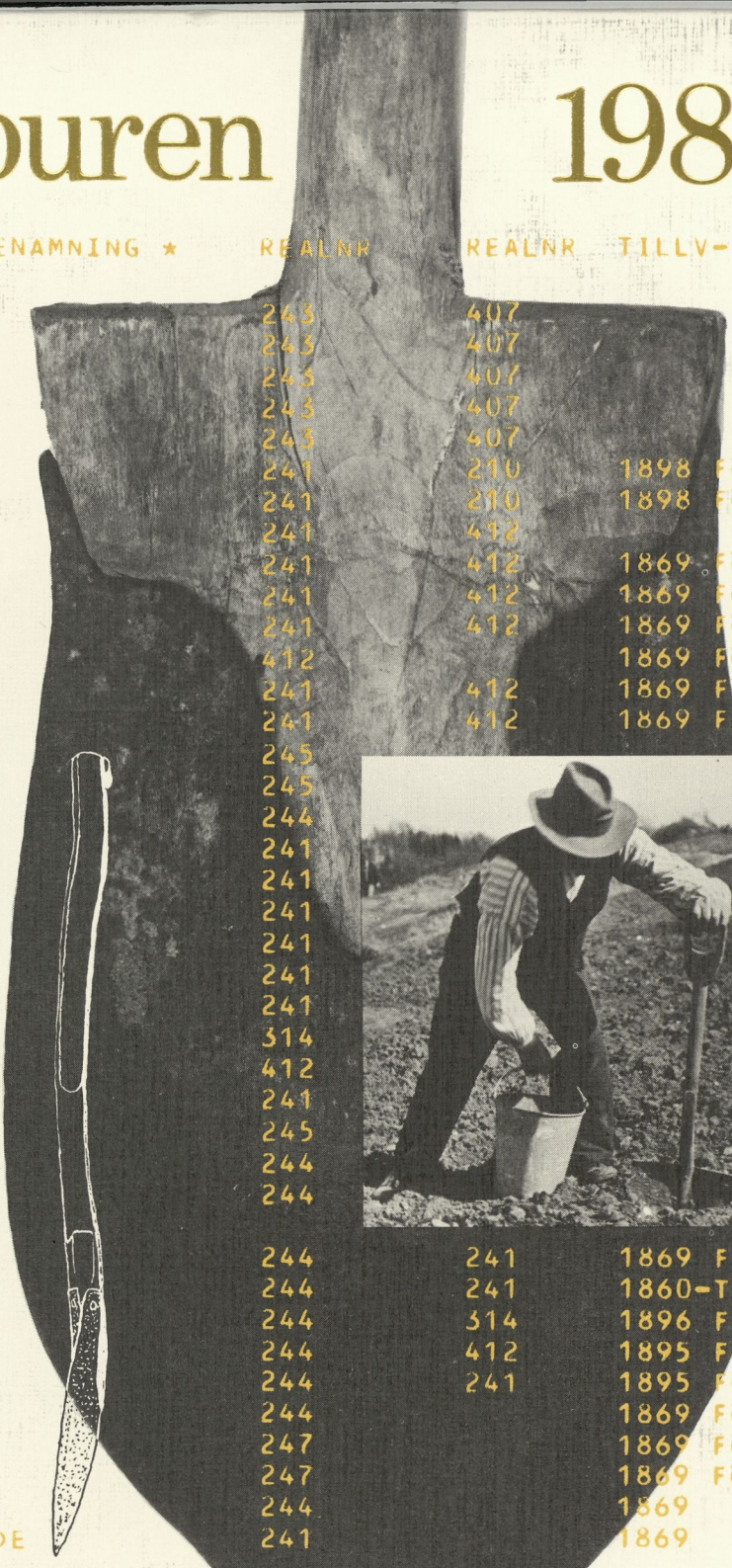

REALNR TILLY-TID

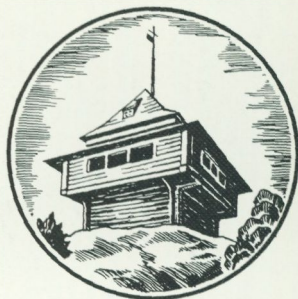

243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
241	210	1898 FORE
241	210	1898 FORE
241	412	
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
412		1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
245		
245		
244		
241		
241		
241		
241		
241		
314		
412		
241		
245		
244		
244		

244	241	1869 FORE
244	241	1860-T
244	314	1896 FORE
244	412	1895 FORE
244	241	1895 FORE
244		1869 FORE
247		1869 FORE
247		1869 FORE
244		1869
241		1869

Fataburen

1983

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Arne Biörnstad
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Omslagsarrangemang: Håkan Lindström
Om inte annat anges tillhör bildmaterialet Nordiska museet
© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1983
ISSN 0348-971X

Alexis Engdahl – en skaffare i Artur Hazelius tjänst

Inga Arnö-Berg

Den halländska Oktorpsgården flyttades till Skansen 1896. Det var den första gård som Nordiska museet förvärvade i sin helhet med alla hus och en mängd inventarier. Gården, som kommer från Slöinge socken, var ålderdomlig. Den hade uppmärksamhets av bland andra målaren och fotografen Severin Nilson, som redan 1874 kommit i kontakt med Artur Hazelius och engagerat sig i hans museitankar. Severin Nilson var född och uppvuxen i en grannsocken till Slöinge och det finns både fotografier och målningar av hans hand som visar Oktorpsgården på ursprunglig plats. Det är scener ur det dagliga livet på gården, bonden som rakar sig eller läser tidningen vid det stora bordet, som nu står på Skansen, far och mor invid hårdan eller familjen samlad en sommar dag utanför stugan.

När Oktorpsgården ställdes i ordning på Skansen kompletterades föremålsbeståndet med äldre förvärv i Nordiska museets samlingar. Flera av dessa föremål hade kommit in till museet genom "studenten A Engdahl". I museets huvudliggare hittar man hänvisningen till "Alexis Engdahls bilaga", som visar sig vara flera hundra handskrivna sidor i oktavformat med anteckningar, föremålsförteckningar och uppgifter av olika slag bundna i ett enkelt, halvfranskt band. Ibland är notiserna summariska, men oftare är de utförliga och innehållsrika.

När Engdahl 1886 förvärfvar den "lysa-kärring", stickstake, som nu står i Oktorpsgården antecknar han:

"På höst- och vinterkvällarna hade man

intet annat 'tänt' (begagnat substantivt, liksom i Skåne) [än torrvedsstickor] då karlarna sutto inne och slöjdade vid sina bänkar samt fruntimmerna spunno eller 'bundo', då stickade."

Sedan följer en ganska lång passus om stickning i Halland, där han bland annat skriver:

"Mången änka föder också både sig och flera små barn blott på sin 'bing' [dvs stickning] ehuru betalningen för arbetet är ganska låg. De mottaga ull av handlande från städerna eller landsbygden för att kard, spinna och binda den till visst, avtalat pris för strumpor, tröjor eller kalsonger. Af-färsmännen sälja sedan varorna en gros till Göteborg etc. samt ta den största förtjäns-ten; det stackars folket får högst litet. Också har mången dylik handlande blivit åtminstone 'halvmillionär', men folket är mest överallt mycket fattigt."

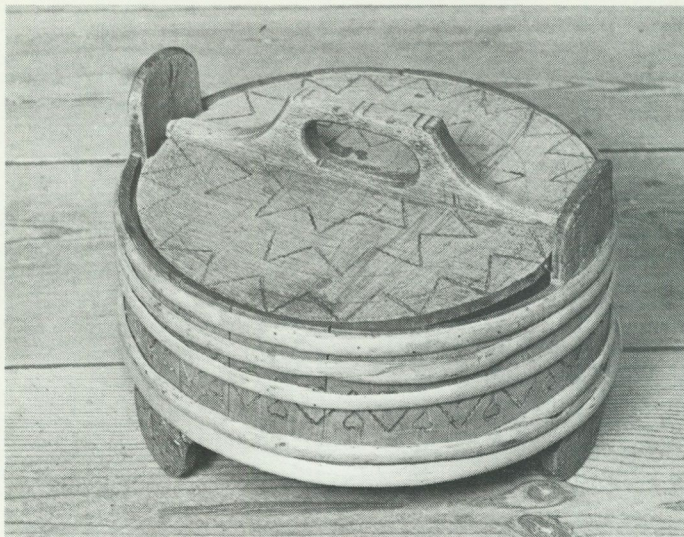
I den fortsatta framställningen antecknar Engdahl om torrvedsstickorna: "Stickor hade man alltid till reds i stort förlag, ty varje sticka räckte icke längre än 5–10 minuter", och han beskriver besväret med passningen av de brinnande stickorna, som lätt började osa och ryka.

I Höks härad samlade Alexis Engdahl in en del linredskap, bland andra den skäktefot som placerats i Oktorpsgården (inv nr 53 424). Förvärven gav honom anledning att i detalj redogöra för linhanteringen i trakten.

Om en grötbytta "grödabötta" (inv nr 50 816, nu i Oktorpsgården) skriver Engdahl:

*Halländsk "grödabötta",
ett laggat kärl i vilket för-
ningsgröten bars till kala-
sen. Inköpt i Höks härad
(inv nr 50 816).*

"Begagnades att däri föra gröt till gillena – förträdesvis bröllop men även 'kristningsgille', begravningar och julgille (vid Knutstid) – såsom 'förning'. Vanligen 'söter gröt' (risgröt kokt i mjölk) med kanel eller sirap 'i vackra slingor'. Hela 'böttan' ställdes fram och vandrade sedan bordet runt, att var och en fick taga sig en smaksked ur varje bytta, vilket åter eggade varje husmor att göra sin gröt riktigt god."

Vem var denne Alexis Engdahl, som under några år på 1880-talet reste runt och samlade in föremål för Nordiska museet. I skriften "Nordiska museets tjugofemårsminne" nämns han bland 38 andra personer, som gjort "resor för museets ändamål". I "Meddelanden från samfundet för Nordiska museets främjande" publicerade han 1887 två sidor om ett linfäste från Roslagen. Det är allt. Men i Nordiska museets samlingar finns över 1 200 föremål, som han fört till huset, hans bilagebok finns och i Hazeliusarkivet ligger hans långa och utförliga brev, över 300 sidor. Man läser och

läser och blir lite nyfiken och lite undrande. Vem var han egentligen? Hur såg hans uppdrag ut och vad begärde hans uppdragsgivare Artur Hazelius av honom? Hur gick han tillväga?

Vi som idag förvaltar arvet efter dessa pionjärer och ser tillbaka med vårt hundraåriga perspektiv häpnar över att man under museets första femton år kunde märka in närmare 60 000 föremål. Hur var det möjligt? Hur valde man? Hur planerade man insamlandet? Kanske känner vi en viss avund mot dem som fick vara med om ett insamlings- och räddningsarbete som var buret av visionära planer och glödande entusiasm. Alexis Engdahls brev ger inblickar i den verklighet som kunde möta en "skaffare" i Artur Hazelius tjänst. Där fanns glädjeämnen men i sanningens namn också problem och stora svårigheter. "Skaffare" var det ålderdomliga ord som ibland valdes för att beteckna dem som skulle skaffa föremål till det växande museet. Engdahl använder det själv vid några till-

*"Lysakärring" är en höj- och sänkbar träställning med en järnklyka för
torrvedsstickor. Den "lysakärring" Engdahl köpte i Halland 1885 står nu i
Oktorpsgården på Skansen (inv nr 50 807).*

fällen. I andra sammanhang kallar han sig ibland reseamanuens.

Alexis Engdahl var prästson från Skåne. Han var född i Kvistofta 1848 och var 35 år gammal när han först trädde i museets tjänst. Han hade studerat teologi i Lund och hade avlagt kyrkosångarexamen. Senare var han bland annat med och utarbetade den kalender över Skånes landsbygd som kom ut 1878. På nyåret 1884 fick han kontakt med Artur Hazelius. Av ett brev från den 20 mars samma år framgår att han skall göra en resa för museets räkning och han uttrycker sin tacksamhet och glädje över det. "Ärligt och flitigt vill jag sträva härför och söka göra mig förtjänt av förtroendet." Han nämner också att han håller på att lära sig stenografera. Det är intressant, men det går inte att avgöra om han fick glädje av sina kunskaper.

Den första resan går till Västmanland. I början av maj skriver han från Sala och diskuterar sin första sändning av föremål till museet. Urskuldande säger han att den "bevisar alltför tydligt att man ej genast blir någon förståsigpåare" och han "utber sig såsom en särskild förmån det Hr Doktor måtte däröver med en så skoningslös skrivelse som möjligt uttala sig". Han frågar om priser och han undrar: "Bör man helt och hållet negligera saker, som visserligen förete en egendomlig konstruktion eller dylikt men i övrigt äro *fula* samt sakna inskriptioner eller sniderier?" Tyvärr vet vi inte vad Hazelius svarade men i ett annat sammanhang framgår att Engdahl fått instruktion att köpa "endast om de äro vackra eller ovanliga".

Engdahl fortsätter sitt insamlingsarbete och hans erfarenheter vidgas. Han skriver att han på några dagar gjort en tur (till fots) på 3–4 mil och att han besökt vartenda ställe i de trakter han vandrat igenom. Han beskriver hur han går till väga: "Regelbundet erhåller jag, som första svar på mina förfrågningar, den stående frasen: 'Neej, vi har inget tocke där gammalt'. Jag ställer igång ett litet samspråk om ditt och datt, förtroligheten kryper fram och min visitering begynner" och han talar om att

han "genomsnokat" flera hundra skåp, vindar och lider.

Arbetet i Salatrakten försvårades av att många uppköpare varit ute i bygden och köpt eller bytt till sig antikviteter. Engdahls kassa var begränsad och han kunde inte hävda sig mot sina betydligt penningstarkare konkurrenter. Han hade också mycket svårt att utverka gåvor och av ett svarsbrev till Hazelius framgår att han fått kritik för det. I brevet försvarar han sig och skriver bland annat att bönderna i trakten lärt sig att ta bra betalt och att de icke "fatta det fosterländska uti hela strävandet för museet".

Vid flera tillfällen återkommer Engdahl till den oro han känner inför den utbredda handeln med antikviteter. Från alla sina resor skriver han att han "är sent ute" och att han får samla in "skrapet" efter uppköparna. Han är också rädd för att dessa kommer att sälja sina förvärv utomlands. "Vore det männe möjligt att på något sätt genom lagens hand stäcka lusten att bortplocka våra fornsaker till utlandet", skriver han i ett av sina brev till Hazelius.

Ett annat bekymmer under Västmanlandsresan är den för honom ovana mat-hållningen bland bönderna: "stekt fläsk till morgon, stekt fläsk till middag, stekt fläsk till kväll samt kokta ägg till do, do, do". Han blir sjuk av dieten, i synnerhet som det är 30° C varmt i skuggan. "Pereat Jupiter Pluvius", suckar han.

Trots allt är han flitigt verksam. Vid sidan av insamlingsarbetet försöker han sälja lotter, som skall ge pengar till det planerade museibygget på Djurgården i Stockholm. Han försöker också värva medlemmar till museets stödförening och skaffa ombud, som kan åta sig lottförsäljning för museets räkning. Överhuvud taget gör han vad han kan för att "värva bundsförvanter och ingjuta intresse för saken", en formulering som han tydligen citerar ur ett brev från Hazelius.

Ungefär 650 föremål samlade Engdahl in i Sala och socknarna däromkring. Det textila materialet, bindmössor, halskläden och andra dräktdelar, dominerar. Men också

Fathylla i Laxbrostugans kök på Skansen. De fyra faten är tillverkade vid olika tyska fajansfabriker. De två övre (inv nr 44 780 resp 44 779) köpte Engdahl på grannöarna Fejan och Tjockö i Rådmansö socken. De båda andra kommer från Västerfärnebo socken i Västmanland. Det vita (inv nr 44 735) har enligt uppgift använts som fiskfat, det blådekorerade (inv nr 44 722) som "bakelsefat".

Livstycke av skinn till kvinnodräkt från Västerfärnebo socken i Västmanland. Observera hur Engdahl märkt plagget med sin signatur och ett insamlingsnummer. Senare har museets inventarienummer (44 668) påförts samt på då vanligt sätt en topografisk bestämning.

"Tjocködräkt", rekonstruktion till Skansens vårfest 1926 på grundval av Engdahls uppteckning i anslutning till en 1885 förvärvad mössa. Foto 1926.

dryckeskärl, skålar, fällknivar (gillesknivar) och andra husgeråd liksom bland annat tiggarklubbor och möbler fanns med i Engdahls transporter till museet.

Så lämnar Engdahl Västmanland och berger sig i oktober till Roslagen. Han är inte riktigt nöjd med sina insatser i Salatrak-

ten. Inför sin nya uppgift ber han om en instruktion "något mera bestämt att gå efter". Den ekonomiska situationen är däremot för tillfället under kontroll. Den 29 oktober skriver han: "Ännu laddad med nära 40 kr inväntar jag 75 först den 10 november i Vätö."

I början av november är han redo att börja sitt insamlingsarbete ute på öarna. Tidpunkten var naturligtvis inte den bästa. Tvärtom bäddade den för strapatser och dramatiken lät inte heller vänta på sig.

Engdahl beger sig först till Vätö, där han träffar kyrkoherde Hellenius, som uppmanar honom att försöka ta sig till Lidö. Tillsammans med en torpare därifrån ger han sig iväg i skymningen en eftermiddag, trots att han "något fruktade den tjutande stormen". Han skriver:

"Dock hindrade stormen oss att begagna segel och nödgade oss att endast lita till årorna. Likväl vågade sig ej, oaktat min uppmaning den skärgårdsvane fiskar-torparen över fjärden i månskenet, och landade vi därför på ön Edsgarn samt nödgades för ihållande blåsväder stanna där till följande eftermiddag. På Edsgarn erhöll jag endast ett rockblad."

Han besöker sedan olika öar i denna del av skärgården och gör flera intressanta förvärv.

På Rådmansö skaffar han en "ostmössa" (inv nr 44 808) av vitt ullgarn, som tillhört en säljagare och fiskare på Tjockö. Han antecknar att mössan hört till den dräkt som de äldre fiskargubbarna på Tjockö använde ännu vid 1800-talets mitt. Han beskriver dräkten med de egendomliga byxorna "oförnuftigt vidlyftiga baktill och över knäna, varest de i sträng väderlek sammanbundos med en tågstamp. Tjockögubbarna lära förty hava varit särdeles vidunderliga ibland annat folk, smutsgrå som de voro från topp till tå. De hava mer än människor liknat sälar." I samband med en vårfest på Skansen 1926 rekonstruerades denna märkliga dräkt efter Engdahls anteckningar.

I byn Harg i Vätö socken gör han ett verkligt fynd. I byn bevarades då ännu en byordning daterad 1653. Engdahl skriver

ORDO VICINALIS

Eller.

794. J. H.

Vijez och Erans ordning
Vilken af oss kändskändare samliga
som ligger och bo i Hargbo byn i Vätö socken
Hall stifteligen och grannseligen observeradt af
oss tages, lifnas, efter alle sine grunternes
gäll, Som följer

All alle som bo i Vätö byn, stolt vära för
gästgärdet gärs med annan gäll efter Hverigen
Lag och Stigen; Hvar som finner försumligt
gär bestiman, sedan han en af annan gång är till
fång, och litar på sin egenom, att ställa på ett
eller annat som hans grannar tillgäns. Han skal
först oss dem beställa stånden, och hos oss
exa böter 6 d. för ett nytt till ständens.
Annan gången dubbelt, och så allt bortaflyt.

Och ständen igenom hans egen gårdar
och Creatur, böter dubbelt så mycket, och exa
ständer.

Var som finner efter Wallbergens dag
sadan alle ringar, ringar, öjar och holmar äro frige
kallade under bevis, in till Högst för oss af borgen
är, in till sin öde, för, från, geller, Rullas
bortlar, Billingsar, gumpar, Lamb eller föll nom
grannarna Stigen och Stigen them oafspord,

Jafne

Sveriges äldsta kända byordning, utfärdad för Hargs by i Vätö socken i Roslagen 1653. Detta är ett av Engdahls märkligaste förvärv (inv nr 44 845).

av byordningen och kan sedan överlämna originalet till museet som en gåva från Hargs byalag. Engdahl betraktar byordningen som en dyrgrip. Han ber att museet skall låta honom veta om han bedömer saken rätt när han är lycklig över sitt förvärv. Vi vet inte vilket svar han fick på sin ivriga fråga, men byordningen från Harg är den äldsta som bevarats på gammalsvenskt område. Redan 1897 publicerades den i Meddelanden från Nordiska museet av P G Wistrand, som dock inte nämner att den kommit till museet genom Engdahls förmedling.

Intressant ur en annan synpunkt är förvärvet av ett föremål, som Engdahl skickar in till museet, men som kasséras och alltså aldrig märks in. Det är ett "klockstall med Kristus bild av vitt porslin med blommor m m, från Tjockö". Till förvärvet fogar han en anmärkning: "Tviivelaktig om dess fornvärde har dock *en* bild i denna stil köpts av de många som setts enär de i *denna* trakt av skärgården är nästan nödvändiga prydnader i varje förmögnare hem och hålls mycket i ära." Han har betalat en krona för klockstället men det visade sig alltså vara en felplicering. Varför klockstället inte märktes in är svårt att säga. Kanske var det inte gammalt nog.

Hans ansträngningar ger alltså goda resultat, men pengarna tar som vanligt slut och som vanligt kan han konstatera att många varit på uppköpsresor före honom. Den 24 november skriver han från Väddö: "Jag motser här ett svårt arbete: vägarne är ofarbara, isarna varken bära eller brista köld och blåst svåra. Men det gäller att icke förtrötta. Och mitt bästa skall jag söka göra."

Sitt bästa gör han säkert men ibland blir svårigheterna övermäktiga. Han är dåligt rustad för expeditioner av det här slaget. "Kläder har jag nött alldeles otäckt", skriver han och berättar att hans byxor (som han kallar "inexpressibles") "börjat antaga en inexpressibelt dålig beskaffenhet, mångutsatta som de varit för ur och skur, för dam och sjöstänk för sträckningar och otaliga gärdesgårdsstöranfall" och han beskri-

ver sin mödor med nål och tråd då han om kvällarna försöker laga de mest utsatta ställena. "Man dansar ej alltid på rosor på resor" konstaterar han.

Det finns dagar då han klagat bittert och det är uppenbart att Hazelius emellanåt blir trött på hans vädjande och klagande brev. "Finnes manne en till, som inginge på mina villkor?", skriver han i slutet av november. "Sista veckan har i resväg varit mig mer än vanligt äventyrlig. Färden från Arholma till Björkö i storm och svår sjö uti en östock var minst sagt hemsk. Seglatsen från Björkö till Vätö över svåra bråttsjöar och i hejdlös fart medelst endast revat försegel var storartat underlig, ja, nästan trolsk."

Vid jultiden reser Engdahl till Uppsala, där han tidigare bott och bland annat innehaft en liten bokhandel. I januari börjar han, tydligen uppmanad av Hazelius, att sammanställa en lista över de förvärv som han gjort för museets räkning under det gångna året. Han summerar kostnaderna. För 978 föremål har han betalat sammanlagt 577 kronor och ett öre.

Efter en kortare tur till Häverö, där han bland annat köper en mängd rockblad, beger han sig i mars 1885 i personliga angelägenheter (ett arvsskifte) till Visby. I brev till Hazelius har han erbjudit sig att "måhända knoga inåt ön en månads tid eller något att söka finna något för museet". Han påpekar att resan inte skulle kosta museet någonting och tydligen accepterar Hazelius förslaget. Den 16 mars skriver Engdahl från Gotland: "Visby var den märkvärdigaste 'fläck' jag hittills påträffat. Man häpnar, undrar och beundrar..."

Han har naturligtvis sett ringmuren runt staden, men några andra ruiner har han då ännu inte hunnit besöka. Med sitt karakteristiska sätt att formulera sig skriver han sedan: "Blott en av Visbys eller Gotlands ruiner har det hittills lyckats mig att närmare studera. Men jag är nästan fullt viss på att ingen kommer jag att beundra så mycket som denna, häpnadsväckande, storartad som den ännu är. Denna ruin är nämligen en av det minnesrika Got-

lands minnesrikaste söner *Peter Arvid Sävve*, gammal, bräcklig och stapplande, men full av vetande, storhet, fosterlandskärlek, energi och håg för allt vad svenskhet är och Gotland varit."

P A Sävve (1811–87) tillhörde en gammal gotländsk släkt och han hade varit adjunkt vid läroverket i Visby. Sävve var djupt engagerad i det gotländska traditionsarvet och under sitt liv samlade han ett betydande material rörande Gotlands historia, kultur och folklore, som han också delvis publicerade i artiklar och böcker. Inspirerad av Hazelius hade han redan året efter Nordiska museets öppnande, alltså 1874, börjat samla in gotländska fornsaker. Det blev grunden till museet i Visby, Gotlands Fornsal. Engdahl gjorde ett flera timmar långt besök på Fornsalen, men skriver i sitt brev: "Sävve var mig skamligt dyr: besöket kostade mig med ledsagare 2,50!"

Gotland skulle visa sig mindre givande än Engdahl hade hoppats och den gotländska våren var blåsig och kall. "Men", skriver han, "jag traskar här omkring så bäst jag kan". I tankarna följer han förberedelserna för den stora börsfesten i Stockholm, en av de många fester, soareer och basarer som ordnades runt om i Sverige till förmån för Hazelius växande museum. Börsfesten blev en framgång och Engdahl frambär sitt "hänryckta sinnes varma lyckönskan" men sörjer samtidigt över att han inte själv kunde få vara med.

På Gotland förvärvar Engdahl en del sten- och bronsåldersredskap, som han förmodar är "för museet synnerligen begärliga och som han gjort allt för att uppspana och förvärva". Det är naturligt att man i sökandet efter "fornsaker" vid den här tidpunkten betraktade det förhistoriska materialet som särskilt åtråvärt. Vid den tiden samlade Nordiska museet allt "gammalt". Först långt senare gjordes den uppdelning mellan centralmuseerna som fick till följd att Nordiska museets insamlingsperiod fick en bakre gräns vid sekelskiftet 1500 medan ansvaret för det förhistoriska och medeltida materialet liksom för det kyrkliga kom att ligga på Statens Historiska museum.

Stora ansträngningar lade Engdahl ner på att försöka förvärva ett gotländskt ringkors till Nordiska museet. I Svenska fornminnesföreningens tidskrift 1873 hade Sävve skrivit en uppsats om dessa medeltida stenkors, som rests till minne av märkliga händelser. Att flytta ett sådant kors var en känslig historia. Ärendet orsakade Engdahl mycken förargelse och mycken strid och ledde slutligen trots allt till ett misslyckande. Det aktuella korset fanns i sönderslaget skick vid Dals i Levide socken. Socknens folkskollärare, A T Snöbohm, stod bakom planerna. I brev till byns störste jordägare hade Snöbohm framfört tanken att Dals hemmansägare borde "avstå korset till det högt berömda Nordiska museet, varest detta gamla minnesmärke kan komma till heders. I annat fall bören I föranstalta om att det uppställles." Engdahls beskrivning av händelseförloppet slutskede är drastisk och målande. Saken var klar och man hade kommit överens men "uppgörelsen strandade slutligen och i huvudsaklig mån till följd av gårdsägarrens *kärrings* bestämda, halsstarriga, ilska och slutligen *tjutande* protester. 'Förrän ni visar oss skriftligt från själva *kungen* att stenen *skall* flyttas, förr får ingen ta den!' Detta hennes enträgna motstånd grundar sig, som hon ock själv medgav, på den här ännu djupt inrotade fördomen, att om en dylik sten flyttas från gården, bliva alla kreatur sjuka utom det, att det gör huset olyckligt i alla andra hänseenden. – Ehuru jag således redan haft löfte om detta kors av både präst, Snöbohm, och gårdsinnehavare slog det slint på en gammal kärring. Ännu kunna fördomarna i Sverige vara mäktigare än både prästerskap, klockaredöme, skollärarkår, lantmannaparti och – fornforskeri!" Säkert delade Hazelius besvikelsen. Av Engdahls noteringar framgår att förvärvet av ett ringkors var ett uttalat önskemål från museets sida. Vad som sedan hände med stenkorset i Levide vet man inte med säkerhet, men det tycks vara förlorat.

Engdahl blev kvar på Gotland ganska länge och gjorde resor både på öns norra och södra delar. I slutet av juli summerar han

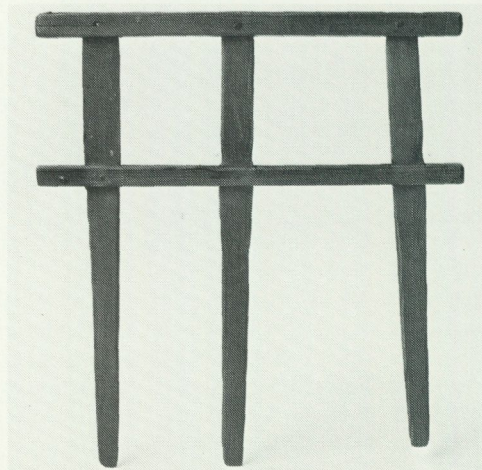
Glasmålning från gotländsk bondgård med texten "Jacob fr Valle i Ruthe (socken) 1687" med man som tar upp kollekt med kollektlåda av en typ som varit vanlig på gammaldanskt område. Inköpt 1885 för 5 kronor (inv nr 50 463).

resultatet av sina ansträngningar. Bland "förträffliga" saker nämner han utom sten- och bronsföremål bland annat "glasmålningar till bondfönster", ett par "ringklubbor" (använda för att ordna klockringning i samband med kungliga dödsfall), "snuspinor" (ett slags snusdosor), strykjärn av sten, ett "loppebräde" och en "sänghäst".

I ett senare brev återkommer han till "loppbrädan" och "sänghästen". Inför avresan från Gotland hade han visat sina förvärv för Säve, som blev både lessen och förargad över att de inte fick stanna på ön. Engdahl skriver: "Loppebrädet och sänghästen ville han med liv och makt att jag skulle avstå åt honom, ty han hade aldrig lyckats fiska upp exemplar därav, sedan han börjat samla. De äro således 'fynd'. Strax han fick se dem, blev han nästan utom sig. Han bjöd mig genast fem kronor därför (Obs! De hade kostat mig tillsammans 50 öre) och mycket lätt skulle jag fått

honom att bjuda flerdubbelt. Men då jag lät honom förstå att 'inte ens 100 kronor' kunde få dem ur mitt våld, blev han förfärlig att skåda." Det var inte enda gången som Säve och Engdahl kolliderade i sin insamlingsiver, men tydligen kände de samtidigt sympati för varandra och skiljdes som vänner. Säves inställning till Nordiska museet var med nödvändighet kluven. Ofta betygade han sin aktning och beundran för Hazellius, som han betraktade som en förebild och läromästare. Men han tyckte inte om att gotländska föremål lämnade ön, trots att han ibland talade om att ordna en gotländsk stuga på Nordiska museet. I hans ögon hade Hazellius, liksom riksantikvarien Hildebrand, det felet att de var "Stockholmsbarn".

Säves bedömning av Gotlands-sakerna stärker Engdahls uppfattning om deras värde, men av ett svarsbrev till Hazellius framgår att man på museet mottagit sändningen med blandade känslor. Trött skriver han: "Ja, ja det var mig en svårarbetad jord. Jag borde ha rest därifrån långt förut."

Sänghäst inköpt på Gotland 1885. Engdahl antecknade att sänghästar "brukades att sticka ner vid yttre sängkanten mitt för huvudgården för att hålla kuddarna kvar i sitt läge, eller längre ned åt sängen om små barn lågo däri för att hindra dem att falla till golvet" (inv nr 50 556).

Ytterligare en resa gjorde Engdahl på uppdrag av Nordiska museet. Sent på hösten 1885 for han till Laholm för att samla in uppgifter och föremål till museets skråsamling, som låg Hazelius varmt om hjärtat. Även här måste Engdahl konstatera att han "är sent ute". Mycket har gått förlostat, men han lyckas spåra upp en del skråhandlingar och sex sigill. Dessa skråsigill är de enda vi känner från Laholm. Han gör också en uppteckning "efter trenne av Laholms hantverkare – en snickare, en handskmakare och en kopparslagare – födda resp. 1816, 1809 och 1825", och han anmärker: "Här tyckes vara ett ej obetydligt fält att odla, därest man ville, medan ännu tid är, taga reda på de olika skråens särskilda ceremonier och terminologi, för så vitt de ej i tillgängliga handlingar blivit bevarade – och torde väl vara mödan värt."

Från Laholm beger han sig ut på landsbygden och han konstaterar att Höks härad är ett bra insamlingsområde. Hans brev och telegram är lite gladare, men penningfrågan är som vanligt ett problem. "Pank! Väntar mynt omgående!" telegraferar han den 18 december. I väntan på förstärkning lånar han för att kunna arbeta vidare. "Lyckades vigma mig en ny lie av 50 kronors värde och med den fortsatte jag att avmäja och inhösta en fortfarande god skörd."

Julen tillbringar han i Lund, där han passar på att besöka "Kulturhistoriska samlingen". Där möter han professor Martin Weibull och han får anledning att försvara Nordiska museet och "dess storsvenskhet" mot lundensarens kritiska kommentarer: "Övre Sverige vill ej veta av oss. Köpenhamnarna äro våra vänner. Det är ingen konst för er som alla vilja hjälpa", är några av de citat Engdahl förmedlar i brev till Hazelius.

I januari och februari 1886 fortsätter Engdahl sina expeditioner i Höks härad. Det är hårt väder och han far ganska illa. På ett ställe får han låna en rock som skydd mot den värsta kölden, men den är för liten. Så råkar han träffa "en hygglig bonde, som hade en stor väldig reskappa, vilken han

var hederlig nog att låta mig bruka några dagar. Den gjorde mig innerligt gott", skriver han belåtet.

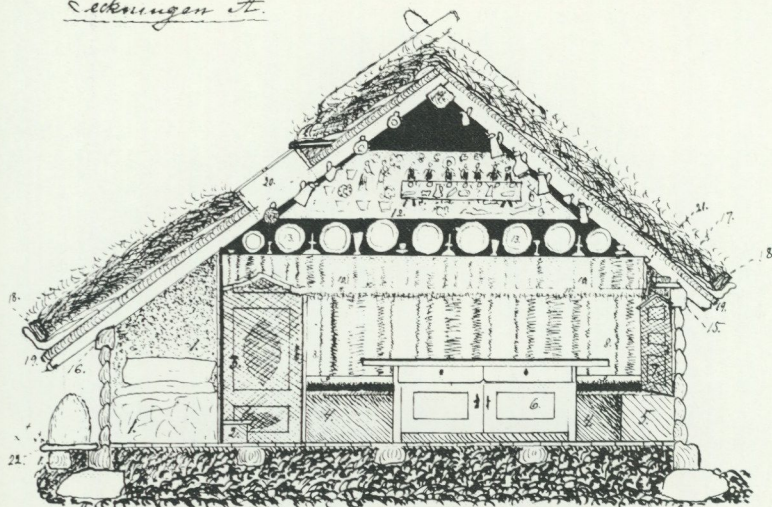
Vid ett tillfälle får han skjuts upp till skogsbygderna, där han i Ebbared i Veinge socken för första gången besöker en högstuga. "Oberäknat frysa, fara illa och ligga i kallt rum med kalla sängkläder var färden mycket intressant", skriver han. I Ysby socken gör han en omsorgsfull ritning av en högstuga med både plan och sektioner. Sina ritningar kompletterar han med utförliga och bra beskrivningar.

Höks härad visar sig överhuvudtaget vara en givande trakt, men Engdahl saknar hela tiden tillräckligt med pengar. Han börjar därför att mera "lägga an på att samla 'immateriella saker', som i allmänhet äro billigare, jag menar anteckningar över seder och bruk, högtider och gillan, lekar och danser, berättelser på landsmål osv". Endast en del av dessa uppteckningar tycks dock ha överlämnats till museet.

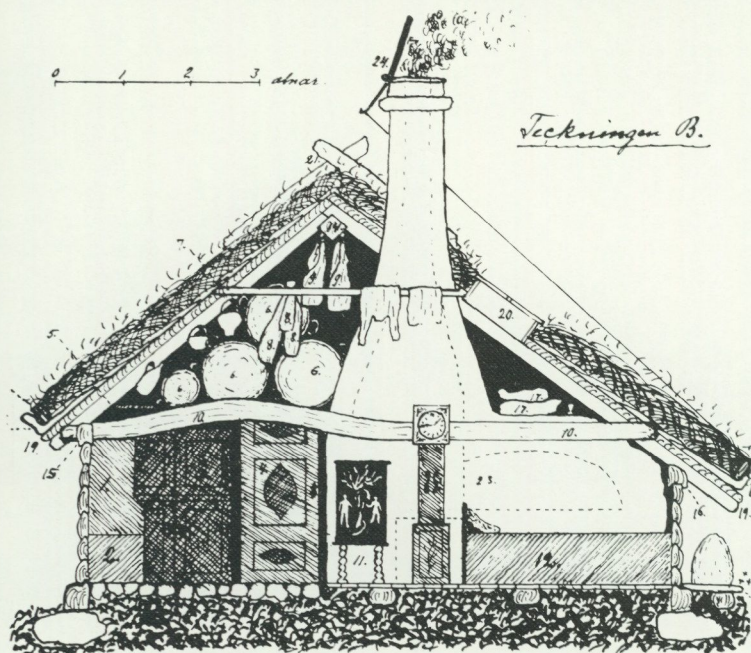
När Engdahl började arbeta för Nordiska museet gjorde han det uppenbarligen i förhoppningen att så småningom få en fast tjänst på museet. Så blev det aldrig. Säkert fanns det flera orsaker till det. Säkert är också att det var en stor besvikelse för honom. Vid upprepade tillfällen talar han om sin kärlek till institutionen. "Mitt intresse för Nordiska museet kommer aldrig att blekna eller förminska", skriver han. Han påpekar också vilka uppoffringar hans resor kostat honom. "Jag nödgades, för att skaffa medel till uppehälle och fortsatt verksamhet, pantsätta i Sala en *fin*, svart kamgarnskostym, väl icke alldeles ny men dock god, för övrigt den bästa jag någonsin varit ägare till." Den kostymen kunde han aldrig lösa tillbaka.

När Engdahl i mars 1887 skickat in sin utförliga och omsorgsfulla Hallandsförteckning till museet var hans arbete för Hazelius avslutat och det gällde för honom att skaffa sig ett levebröd. Han hade planer på att bli journalist och han bad vid ett tillfälle Hazelius att rekommendera honom för professor Gustaf Retzius, som då var redaktör för Aftonbladet, "den tidning som står mina

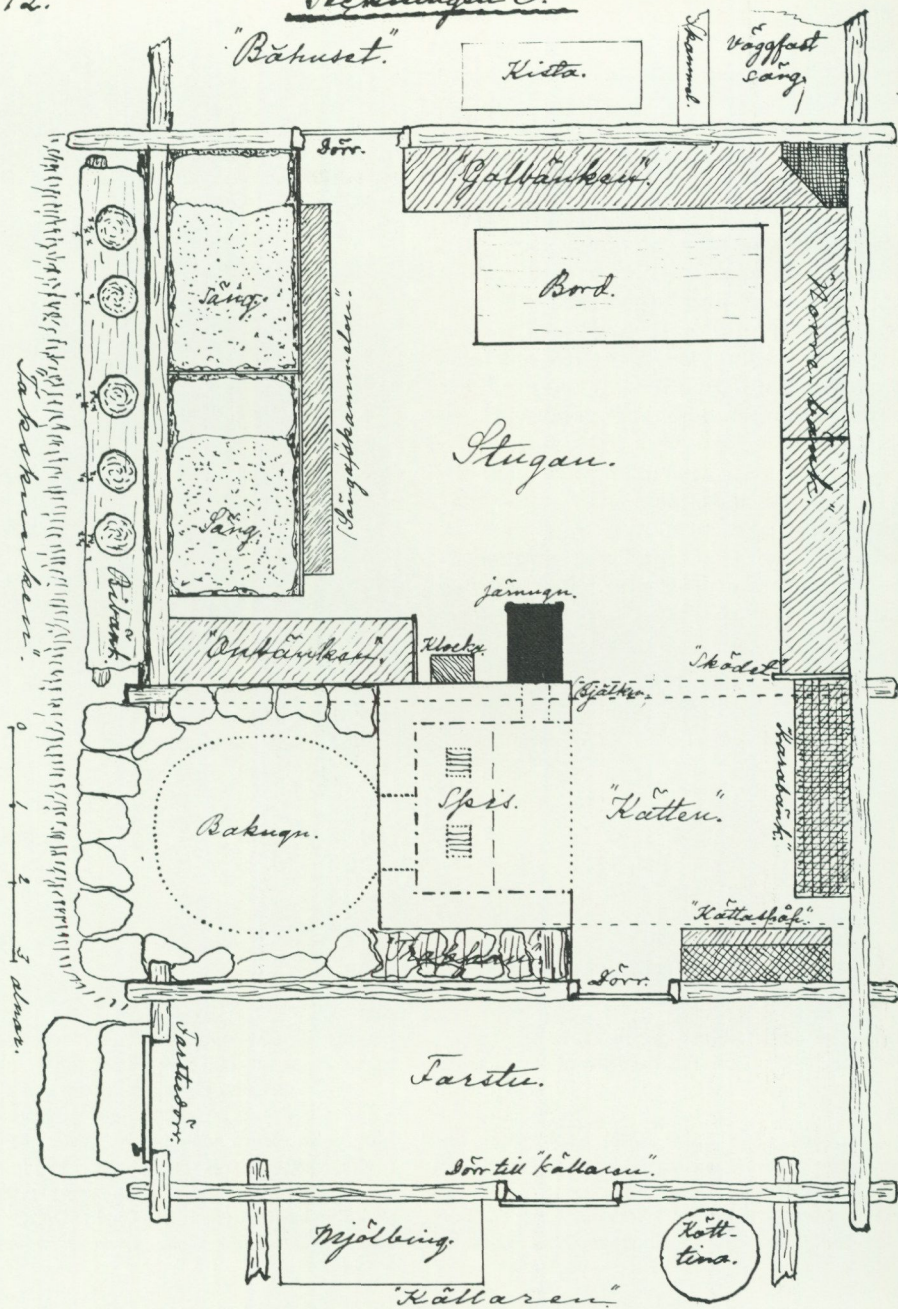
Teckningen A.

Teckningen B.

Halländsk ryggåsstuga, bostadsdelen till ett sydgötiskt hus, som normalt flankeras av två höga "häbbar". Dessa ritningar utförde Alexis Engdahl vid ett besök i Ysby socken i Höks härad 1886.

Plan af Sydhalländsk höjstua.

egna åsikter och tycken närmast”.

Så småningom återupptar han sina teologiska studier och prästvigs 1893. Under tjugio år är han sedan verksam inom Strängnäs stift, men återvänder sedan till sin födelsebygd och tjänstgör under sina sista år som kyrkoherde i Hässlunda och Risekatslösa inte långt från Hälsingborg. Där dör han 1919. I en minnesteckning omtalas han som en begåvad och älskvärd person, men det framgår också att han hade en orolig läggning och att han kunde vara både bråkig och kverulantisk. Båda dessa sidor avspeglas i hans brev till Hazelius och hans omvittnade bråkighet bidrog säkert till att hans verksamhet vid Nordiska museet blev relativt begränsad.

Engdahl höll sporadisk kontakt med museet så länge Hazelius levde. I ett långt brev skrivet i mars 1901 hyllar och lyckönskar han denne till att Tivoliområdet inom en snar framtid skulle införlivas med Skansen.

Alexis Engdahl, 1848–1919, efter ett fotografi publicerat av Gunnar Carlquist i Lunds stifts herdaminnen, Biografiserien VIII.

Summary

Alexis Engdahl—a 'gatherer' in Artur Hazelius' service

From the outset many people were engaged in the work on Artur Hazelius' growing museum. Hazelius himself made long and extensive journeys in different museum affairs, but he also sent out colleagues on journeys for exploration and purchase. One of them was Alexis Engdahl who, in the course of a few years in the 1880s, visited Västmanland, Uppland, Gotland and Halland with the mission to gather objects. From his

travels he sent long letters and detailed reports to the museum. His descriptions give interesting insights into the working conditions of a museum employee a hundred years ago. Vividly and drastically he tells both about difficulties and setbacks, about causes for rejoicing and moments of triumph. After a few years in the service of Nordiska museet Engdahl entered the church and in due course became a parish priest in Scania.